

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Boeken

Lacan unlocked

Bespreking van

Dany Nobus (red.). (2017). *Key concepts of lacanian psychoanalysis*. London: Karnac Books. ISBN: 978 1 85575 702 8, 229 pp., £ 22,49

JOS DE KROON

Key concepts of lacanian psychoanalysis is exact dezelfde uitgave als die uit 1998 met twee uitzonderingen: de uitgever is van Rebus Press overgegaan in Karnac Books en de redacteur Dany Nobus is ondertussen professor geworden aan de Brunel University in Londen. Verder is er helemaal niets veranderd aan de inhoud van het boek en wat mij betreft zou dat ook niet nodig zijn geweest, want het is een voortreffelijk boek, een uitgebreid en begrijpelijk commentaar op enkele belangrijke theoretische noties van Jacques Lacan; *jouissance*, de *discourse*-theorie, het symptoom, het verlangen, de psychose, het spiegelstadium, de Borromeaanse knoop en het niet bestaan van het subject. In het eerste hoofdstuk verkent Dylan Evans het inmiddels welbekende begrip <jouissance>. Jouissance is het ongrijpbaar genieten dat ontsnapt aan de symbolische orde en wordt gesteld tegenover het verlangen. Terwijl het verlangen zich uitdrukt in de taal laat de jouissance zich niet vangen in welk woord dan ook. Een citaat van Lacan laat het verschil zien: <Verlangen presenteert zichzelf als een wil tot *jouissance*> (Lacan 2004, cursivering JdK). Jouissance is een genieten van en door het

lichaam. Volgens Lacan is de jouissance de enige substantie die de psychoanalyse erkent. Jouissance wordt in verband gebracht met het <symptoom>, datgene wat zich afspeelt aan gene zijde van de taal. Hoofdstuk 2 is samengesteld door Bruce Fink, evenals Evans een gerenommeerde lacaniaan die de meester-betekenaar en de discoursatheorie van Lacan behandelt. Er bestaan vier soorten discourses: het meesterdiscours, het universitair discours, het hysterisch discours en het analytisch discours. De eerste twee, het meesterdiscours en het universitair discours vertegenwoordigen de wetenschappen. Lacan zegt daarover dat wetenschap gedurende eeuwen de waarheid in de weg heeft gestaan en hij heeft het hier niet over de prehistorie of de middeleeuwen, maar over de moderne tijd. Een grover provocatie ten aanzien van de academische wereld bestaat er niet, dunkt mij. De waarheid dient gezocht te worden in het onbewuste en niet in neurotransmitters en statistieken, zo lijkt Lacan ons mee te delen. Hoofdstuk 3 draait om de psychose in relatie tot de verwerping van de Naam-van-de-Vader. Russell Grigg, een Australische lacaniaan, is de auteur. Nauwgezet volgt hij Lacans analyse van Schrebers psychose, zoals weergegeven in *Séminaire III* om uit te komen bij *Séminaire XXIII* over het *sinthome* waarin de psychotische structuur van James Joyce uiteen wordt gezet. In dit laatste *Séminaire* wordt het symptoom niet alleen eenvoudigweg gezien als een boodschap die van het communicatiecircuit is buitengesloten, maar ook als een zetel van jouissance. In hoofdstuk 4 belicht Katrien

Libbrecht, professor psychologie aan de Vrije Universiteit van Brussel, het verlangen van de analyticus. Hij of zij legt het parcours af van analysant naar analyticus, wat gaandeweg een volkomen andere inhoud geeft aan het verlangen. De analysant ziet de analyticus als het subject dat verondersteld wordt te weten (*le sujet supposé savoir*), maar zodra de analyticus zich laat verleiden tot de narcistische positie van het (menen) te weten door duidingen te doen, is de analyse mislukt. Het enige doel van de analyse is het doen ontdekken van het verlangen van de analysant. Dany Nobus heeft hoofdstuk 5 verzorgd. Het handelt over het spiegelstadium dat gedurende het hele onderwijs van Lacan een belangrijke rol vervult tot in de laatste fase, waar het is ondergebracht in de orde van het Imaginaire, het register van de waarneming. Het spiegelstadium is het moment van de speculaire identificatie die tevens model staat voor de symbolische identificatie, die samenvalt met de Naam-van-de-Vader, de Wet die het subject toegang verschaft tot de symbolische orde, de wereld van de taal. Beide identificaties veronderstellen een zekere afstand tot het object bij achtereenvolgens de waarneming en de benoeming, de betekening. Wanneer Dany Nobus zijn bijdrage afsluit brengt hij enkele praktische consequenties van Lacans observaties in relatie met het spiegelstadium naar voren; onder andere dat een menselijk wezen niet wordt bepaald door het verleden, maar dat juist het subject zowel de toekomst als het verleden betekent door het uitdrukken van zijn of haar verlangen. En een andere consequentie is dat Lacan suggereert dat gedurende de psychoanalytische kuur het stimuleren van het zich bewust worden slechts aanleiding is tot een toename van narcisme, rivaliteit, agressie en jaloezie. Luke

Thurston geeft in hoofdstuk 6 een uiteenzetting over de Borromeaanse knoop, een topologische kroon op het onderwijs van Lacan. De Borromeaanse knoop is een hegeliaanse oplossing van het probleem dat Lacan steeds sterker ging ervaren bij de nadruk die hij tot dan toe had gelegd op het Imaginaire (I) en het Symbolische (S). Anders dan bij Hegel vond Lacan een oplossing bij het leggen van het accent op het Reële (R). In de Borromeaanse knoop zijn deze drie (RSI) met elkaar verweven, hebben deze evenveel gewicht en kunnen deze niet tot elkaar herleid worden. Wanneer deze RSI-ringen losstaan van elkaar moet een vierde ring hen bij elkaar houden en dat is de taak van het symptoom. Met de introductie van het symptoom heeft de lacaniaanse topologie haar voltooiing bereikt. Lacan zag niets liever dan dat alle aspecten van het menselijk bestaan werden uitgedrukt in *mathemen*, formules en topologieën in één figuur. Deze mathemen zijn symbolische weergaven van zeer complexe structuren die in één oogopslag een situatie kunnen weergeven. Zij zijn echter niet de werkelijkheid, maar betekenaars die een beeld van de werkelijkheid kunnen oproepen. Hoofdstuk 7 van de hand van Paul Verhaeghe gaat over het subject volgens Lacan. In deze tekst komen de volgende thema's aan de orde: de oorzaak van het subject, de opkomst van het subject en de neergang of afzetting van het subject. Wat dit laatste betekent wordt hier niet duidelijk. Wat wel duidelijk wordt is dat de separatie van de Ander en de daarmee samenhangende aliënantie binnen het subject zelf, noodzakelijk zijn om een subject te worden. Parallel aan de scheiding tussen woord en ding manifesteert zich binnen het individu (dat eerder een *dividu* is) een waterscheiding tussen het Reële en het Symbolische, waardoor het

(zelf)bewustzijn middels het symbolisatieproces haar vleugels kan uitslaan. In het laatste hoofdstuk trakteert Slavoj Žižek ons op een beschouwing over de zeven sluiers van de fantasie die ons moeten beschermen tegen een al te intrusieve werkelijkheid. In deze tekst maakt hij gebruik van scènes uit films, grappen en versprekingen om zijn boodschap kracht bij te zetten. Al met al is *Key concepts of lacanian psychoanalysis* een uitgelezen boek om op een begrijpelijke manier kennis te maken met de grensverleggende ideeën van een notoir moeilijk auteur.

Literatuur

LACAN, J. (2004). *Le séminaire livre X (1962-1963) — L'angoisse*. Paris: Les Éditions du Seuil.

De droom: over neurowetenschappen en lacaniaanse psychoanalyse

Bespreking van

Kéramat Movallali (2017). *Dreams, neuroscience, and psychoanalysis*. London: Routledge. ISBN 978 1 138 85825 1, 206 pp., € 34,99

MARC HEBBRECHT

In 2007 is dit boek van de Perzische analyticus Movallali, die in Parijs werkt, voor het eerst uitgegeven in het Frans door uitgeverij L'Harmattan en nu vertaald naar het Engels. In het eerste deel lezen we filosofische beschouwingen over leven en temporaliteit, over de drift volgens Freud en Lacan en over de fysiologie en de fenomenologie van beweging. Movallali formuleert funda-

mentele kritieken op de reflextheorie die zowel de freudiaanse psychoanalyse als de cognitieve gedragstherapie heeft beïnvloed. Hij verwijst overigens naar het werk van de Nederlander Frederik Buytendijk die in 1920 een belangrijk boek over dierpsychologie heeft geschreven waarin de basis werd gelegd van de ethologie. Wat de neurowetenschappelijke aspecten betreft, gaat de aandacht vooral uit naar het thalamo-corticaal model van Llinas die stelt dat hersenen intrinsiek bewustzijnsactiviteit voortbrengen: het bewustzijn zou aangeschakeld worden via een oscillatorloop tussen cortex en thalamus. Bewustzijn is dus geen epifenomeen ten gevolge van zintuiglijke prikkels die van buitenaf het organisme binnenkomen. In het tweede deel, wat mij betreft het interessantste, wordt een originele droomtheorie gepresenteerd vanuit freudo-lacaniaanse inspiratie in dialoog met de neurowetenschappen. Een nieuw concept is <advertisatie>, een neologisme van de auteur (in het Frans: *aventionisation*). In de droom wordt een project niet gerealiseerd, maar wordt de toekomst voorgesteld alsof een praesens vervuld is. Hij leent de term <advent> uit de christelijke traditie, de vier weken voor Kerstmis gewijd aan de gedachtenis van de naderende geboorte van Jezus. Advent is een particuliere vorm van verwachting. De droom is een poging tot adverteren van het verlangen: een verlangen, een verwachting wordt als vervuld voorgesteld. Er is een beweging naar voren, die in scène wordt gebracht en gedramatiseerd. Een deel van het eigen Zelf wordt vooruitgeschoven, een ander deel kijkt toe. Het subject imiteert zichzelf zoals hij <geweest zal zijn>. Zoals blijkt uit het volgende citaat van de auteur: <The dream is the attempt to adventize what remains in suspense in the subject> (p. 103). Movallali